23-10-s14.qxp 10/22/10 2:08 PM Page 1

Çok yönlü bir şahsiyettir

Cigerxwîn

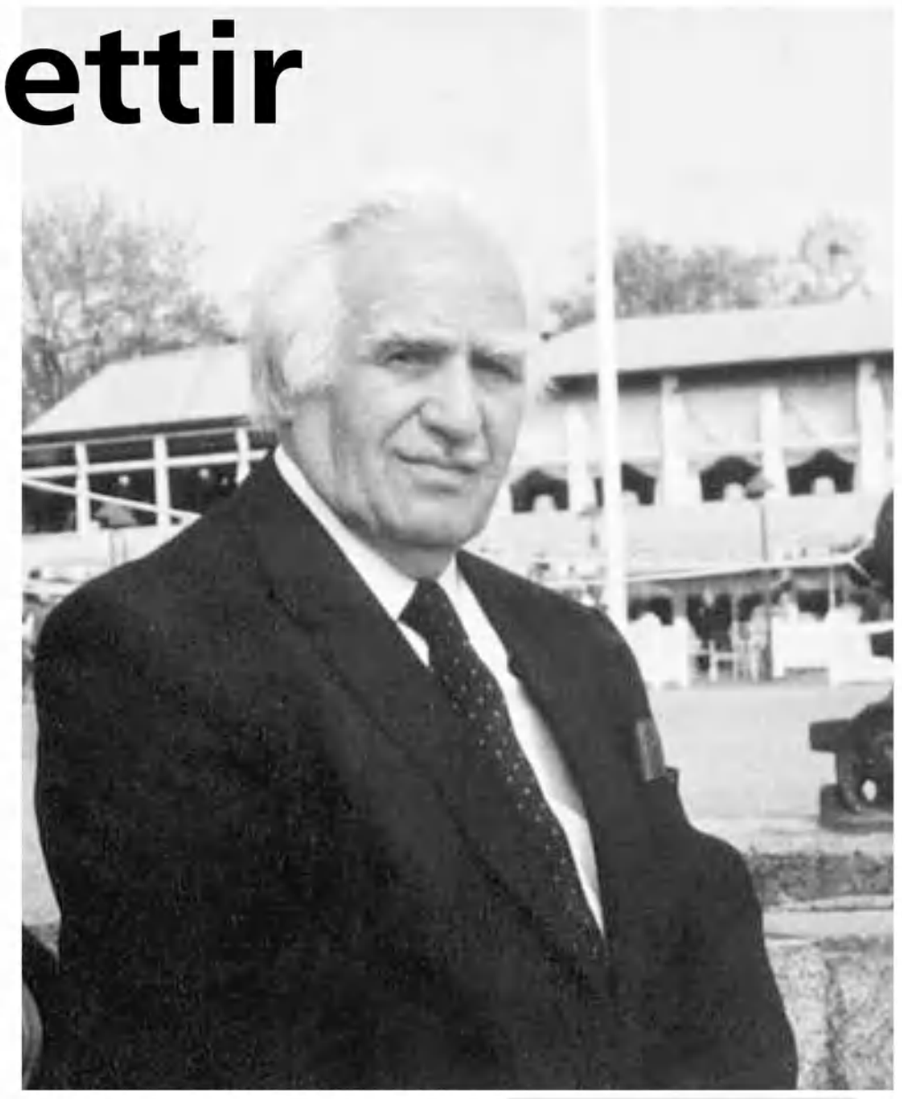

Bir asra yakın çileli, mücadeleci ve sürgünde noktalanan ömrüne birçok şeyi sığdırmış ender insanlardan biri olan ve 'Benim hayat hikayem Kürt ulusal mücadelesinin bir parçasıdır' diyen Cigerxwîn, hiçbir zaman ateşten gömlek olan Kürtlüğünü sırtından çıkarmamış, hayatının sonuna kadar da, ki bu yüzden her şeyden yoksun ve de yoksul kalmış, bundan taviz vermeden içten ve dıştan gelen bütün zorluklara rağmen onurlu tavrını sürdürmüştür

● Zana FARQİNİ

Cigerxwîn, namı diğer Şeyhmus Hasan, haklı bir şekilde şair olarak bilinir. Oysa o çok yönlü bir şahsiyettir. Bir asra yakın çileli, mücadeleci ve sürgünde noktalanan ömrüne birçok şeyi sığdırmış ender insanlardandır. İsveç Spanga'da Apec Yayınları'nca Kürtçe basılan "Jînenigariya Min" (Hayat Hikayem) adlı eserinde ölümsüz şairimiz, daha ilk satırda "Benim hayat hikayem Kürt ulusal mücadelesinin bir parçasıdır" der. Gerçekten Cigerxwîn'in bizzat kaleme aldığı bu eserini okuduğumuzda, neler çektiğini, nelerle uğraştığını, nelerle savaştığını, neleri kendine dert etiğini, kısaca nasıl mücadelelerle dolu bir hayat sürdürdüğünü öğrenebiliyoruz. O hiçbir zaman ateşten gömlek olan Kürtlüğünü sırtından çıkarmamış, hayatının sonuna kadar da, ki bu yüzden her şeyden yoksun ve de yoksul kalmış, bundan taviz vermeden içten ve dıştan gelen bütün zorluklara rağmen onurlu tavrını sürdürmüştür.

Yılmaz Güney û Cigerxwîn

SADECE ŞAİR DEĞİLDİ

Aslında benim derdim bu yazıda onun hayat hikayesini anlatmak, neler yaşadığını söylemek, ya da çileli yaşamından bazı kesitleri alıp tekrar yazmak değil. Merak eden zaten bu konuda rahatlıkla bilgi sahibi olabilir. Ama girizgah babından da olsa yine birkaç söz söylemek gerekir diye düşünüyorum. Evet her Kürt gibi, halkının sorunlarına çözüm arayan, onlar için gam çeken, mücadele eden, egemenlere savaş açan, var olan duruma rıza göstermeyen ve sesini çıkaranların başına ne veya neler gelmişse onun da başına gelmiş, o da o uygulamalardan nasibini almış biri. Tutuklamalar, zindanlar, sürgünler gibi. Zaten o yüzden benim hayatım Kürt mücadelesinin bir parçasıdır diyor.

Girişte dikkat çektiğim gibi, Cigerxwîn her ne kadar şair olarak bilinse ve kendisine ulusal şair denilse de, aslında o çok yönlü bir mücadele adamıdır. Şiirlerinde hangi sorunlara değinmişse, hangi konuları işlemişse aynı zamanda onlara çözüm bulmak, onları değiştirmek için de kolları sıvamış ve siyasette aktif roller üstlenmiştir. Başka bir değişle sadece toplumsal ve siyasi meselelere dikkat çekmekle yetinmemiş, aynı zamanda var olan durumu değiştirmek için de mücadeleye koyulmuştur; bu yüzden de çeşitli siyasal faaliyetlerde bulunmuş, partilerde önemli görevler üstlenmiş ve bir siyasi aktör olarak da ön saflarda yer almış biridir Cîgerxwîn.

CEGERXÛN, CİGERXWÎN

Oysa rahatlıkla söyleyebiliriz ki Cigerxwîn ulusal bilincini Kürt medreselerinden almış, Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran ve Ehmedê Xanî gibi eser sahibi olan şahsiyetlerin fikir ve şiirlerinden beslenmiş, gıdasını onlardan almıştır. Hatta almış olduğu Cîgerxwîn mahlasını da Ehmedê Xanî'den esinlenerek aldığını düşünüyorum. Çünkü Xanî'nin ölümsüz eseri Mem û Zîn'de -ki ona onlar destanı ve kurtuluş manifestosu da denilmektebu sözcük cegerxûn şeklinde geçmektedir. Bu kelimeyi Türkçe'ye de ciğeri kanlı, ciğeri paralanmış, bağrı yanık, mecazi yanıyla dertli, gamlı olarak çevirebiliriz. Diğer yandan bu sözcük Kürtçe'deki farklı ağızlarda cîgerxûn, cegerxwîn veya cîgerxwîn şeklinde telaffuz edilmekte.

Halkının durumuna seyirci kalamayıp cîgerxwîn olmaya karar vermiş ve yukarda belirtiğimiz gibi ilk başlarda klasik Kürt şiirinin etkisinde kalarak şiirler yazmıştır. Bunu nerden çıkarıyoruz, adı geçen eserinde Celadet Bedirxan ile ilk karşılaştığında ve ona şiirlerinden birkaç örnek okuduğunda Celadet kendisine 'Ehmedê Xanî, Mem û Zîn tarzını bırak' demiş ve şiirlerini Hawar'da yayınlamak için Şam'a kendisine göndermesini istemiştir. Cîgerxwîn de onun öğütlerine kulak verdiğini belirtiyor. Zaten Hawar'da Cigerxwîn'in bolca şiirleri yayınlanmıştır.

> Cîgerxwîn'in eserleri kitleleri bilinçlendirme, aydınlatma ve onlarda farkındalık yaratmanın dışında yasaklanmış, doğal gelişiminin önüne set çekilmiş Kürtçe'yi zinde tutma, ona hayat verme görevini de gördüler. O yüzden o sadece bir şair değil, aynı zamanda bir Kürt dili savaşçısıdır da

DİL BİRLİĞİ ARAYIŞLARI

İşte bu çök yönlü şairimizin gözlerden kaçan, pek fazla da üzerinde durulmayan hem tarihçi yönü, hem folklorist ve hem de dilcilik yönü var, ki benim için önemli olan bir yönüdür. Üç ciltlik Tarîxa Kurdistan (Kürdistan Tarihi) ile Folklora Kurdî (Kürt Folkloru) adlı çalışmalarının yanı sıra Kürt diliyle ilgili basılmış üç tane de eseri var: 1- Destûra Zimanê Kurdî (Kürt Dili Grameri) 1961/Bağdat, 2- Ferheng Perçê Yekem (Sözlük Birinci Cilt), 1962 Bağdat, 3- Ferheng Perçê Diwem (Sözlük İkinci Cilt), 1962 Bağdat.

Ama ne yazık ki bu üç çalışmasını elde etme imkanına sahip olamadım bir türlü, o yüzden bu çalışmalarla ilgili bir şeyler söyleme durumunda değilim. Bir başka özelliği daha var. O da Bağdat Üniversitesi'nde vermiş olduğu Kürtçe (Kurmancî lehçesi) dil dersleridir. Jînenîgariya Min adlı eserinde, Irak'ta bulunduğu süre zarfında dilsel çalışmalara katıldığını ve dilde birlik ile ortak alfabe kullanılması konusunda Kürt dilcilerle, aydınlarla, siyasetçilerle kısacası konuya ilgi duyan kesimlerle, ilgililerle tartıştığını öğreniyoruz. Cigerxwîn dilde birlik ya da ortak dil konusunda Kurmanciyi savunmuş, bu olmazsa Sorancanın (Güney Kürtçesi'nin) tek başına Kürtlerin ortak dili olamayacağını belirtmiş, Kürtlerin bir statüye kavuşana kadar her iki lehçede (Kurmancî ve Soranî) eğitim ve öğretim görmeleri gerektiğini savunmuş. Diğer yandan Kürtçe için de en uygun alfabenin Latin alfabesi olduğunu belirtmiş. Kürt diliyle ilgili bu üç çalışma ve bu tür tartışmalar bile Cigerxwîn'in dile ne kadar önem verdiğinin birer göstergeleri.

Aslında Cigerxwîn her ne kadar medrese çıkışlı olsa da özellikle Şeyh Said direnişinden sonra Suriye'de sürgünde bulunan Kürt ileri gelenleriyle, siyasetçi ve aydınlarıyla, Celadet Bedirxan, Kadri Cemilpaşa, Dr. Nafiz Beg, Nurettin Zaza, Osman Sebrî, Qedrîcan, Reşîdê Kurd gibi birçok tanınmış şahsiyetlerle temas halinde olmuş, birçoğuyla hareket etmiş, siyasi ve kültürel ortak çalışmalarda bulunmuş, fikirlerinden etkilenmiş ve modern düşünceye, sol fikirlere meyletmiş biri.

ŞİİRLERİ, DÜZ YAZILARI

Doğrusu ezilenlerin sesi olup evrenselliği yakalayan Cîgerxwîn'in bütün divanlarını biçim, içerik, tema, dil ve düşünce itibarıyla ele alıp değerlendirmek gerekiyor ki bu da daha çok işin uzmanı olan edebiyatçı ve edebiyat eleştirmenlerine düşmekte. O yüzden ben sadece dil açısından biraz Cîgerxwîn'in şiirlerine, düz yazılarına değineceğim. Dille bu kadar içli dışlı olan, dilsel çalışmalar yapmış birinin kendi şive ve ağzının etkisinde bu kadar olması bana biraz garip geliyor açıkçası. Çünkü tamamıyla Tor ağzının etkisinde. Kelime dağarcığı konusunda zengin, rahatlıkla diyebiliriz ki Kurmancînin farklı ağız ve şivelerinden bolca sözcükler almış ve onları şiirlerinde kullanmıştır, lakin hem şiirlerinde hem de düz yazılarında Tor ağzı bariz olarak kendini göstermektedir. Detaya girmek istemediğimden, sadece bu tespiti yapmakla yetineceğim, yoksa Tor ağzının özelliklerinden bahsetmeye kalkışırsak konu çok uzar.

Kitleler arasında komünist olduğu gerekçesiyle anti propagandası yapıldığı halde halk arasında tutulması, hele medrese feqîleri (öğrencileri) ve meleler arasında kendisine taraftar bulması ve şiirlerinin dilden dile yayılmış olması ilginçtir. Cîgerxwîn basit ve anlaşılır bir dille halkının durumunu anlatıyordu: Mazlumiyyetini, ezilmişliğini, parçalanıp bölünmüşlüğünü, nasıl sömürüldüğünü, nasıl baskı gördüğünü vesaire yalın bir biçimde şiirlerinde işliyordu. Şiirleri çok kolay ezberlenebiliyor, dilden dile dolaşıyordu. Medrese öğrencileri ve yurtsever, milliyetçi imamlar arasında şiirleri kasideler şeklinde okunuyordu. Zaten Kürt siyasi hareketlerinin mitinglerinde onun şiirlerini okumak sanki bir gelenekti.

Çünkü o bir halk adamıydı, Halkına da yakın duruyor, onlara anlayacağı dille sesleniyordu. Zaten birçok şiirinin bestelenmesi, ki bu hemen hemen hiçbir Kürt şairine nasip olmamış bir durum, bunun bir göstergesidir bence. Cigerxwîn sanki şiir yazmamış da bestekarlara, sanatçılara söz yazarlığı yapmış gibi. Gerçekten şiirleri o kadar bestelenmiş ki, sayılarını kestirmek son derece zor. Örnek olsun diye sözleri bu ölümsüz şair ve mücadele adamına ait olan bazı tanınmış şarkıları sunmak istiyorum:

Kî ne em, Ey felek, Gelî şoreşvan gelî şoreşger, Ey karker û xebatkar, Ka Kurdistan'am ka, Heval Robson, Pir xweş e serxwebûn, Ala rengîn pîroz û xweş, Delorî, Keça Kurdan, Sebra Dilan, Em azadîxwaz in, Jîn û hebûn, Li şarê jînê, Leyla, Giriyan im bes e, Zemano, Dîlber, Newroz, Şev çû, Meyger, Li min lê lê, Tez û tê deranî, welatperest î, Sala 1959.

O, BİR DİL SAVAŞÇISIDIR

Birçok tanınmış Kürt sanatçıya kaynak olmuştur Cigerxwîn'in şiirleri. Aram Tîgran, Şivan Perwer, Ciwan Haco, Nîzamettin Ariç, Xelîl Xemgîn, Xemgîn Bîrhat, Comerd, Xêro Abbas, Mehmet Atlı, Şehrîbana Kurdî, Vedat Yıldırım gibi sanatçılar ise sesleriyle bu şiirlere, Cîgerxwîn'in sözlerine can ve ruh verdiler, onları bir nevi ete kemiğe büründürdüler. Cîgerxwîn'in eserleri kitleleri bilinçlendirme, aydınlatma ve onlarda farkındalık yaratmanın dışında yasaklanmış, doğal gelişiminin önüne set çekilmiş Kürtçe'yi zinde tutma, ona hayat verme görevini de gördüler. O yüzden o sadece bir şair değil, aynı zamanda bir Kürt dili savaşçısıdır da. Yapıtlarıyla Kürtçe'ye büyük hizmetler yapmış, onun gelişimine katkılarda bulunmuş ve dilinden -ki dil kimliğin başta gelen faktörüdür- asla ödün vermemiş biri. Evet dil kimliktir, dil kültürdür, dil ruhi şekillenmenin belirleyenlerindendir. Kısaca dil, kimliğin var olmasının ruhudur.

Özcesi bu ölümsüz tarihi şahsiyetimizi birçok açıdan ele alıp değerlendirmek mümkün. Ben sadece bilinen şairliğinin dışında elden geldiğince, tabii ki bildiklerimin sınırları içinde onun pek de bilinmeyen veya çok az bilinen diğer yanlarına, özel olarak da dilsel çalışmalar yönüne de dikkat çekmek istedim.

Bu değerimizi ölüm yıldönümünde (1903. 22.10.1984) saygı, minnet ve şükranla anıyor, emek ve hizmetlerinden dolayı kendisine müteşekkir olduğumuzu söylemek istiyorum. Ruhun şad olsun Seydayê me Cîgerxwîn.

Diyarbakır'da açılan Cegerxwîn Gençlik Kültür Ve Sanat Merkezi